

ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ของชุมชนบ้านถ้ำผึ่ง
ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Factors Affecting Role of Community in Natural Resources Conservation on Head Watershed of
Ban Tum Phuang Tonyoun Sub-District, Phanom District, Surat Thani Province

วรารัตน์ วัฒนชนโนบล (Wararat Watthanachanobon)* ดร.กิตติชัย รัตนะ (Dr.Kitichai Rattana)**

ดร.ไพศาลค์ เพ็ชรพลาย (Dr.Pisarn Phetplai)***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Surveys research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และปัจจัยด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ที่มีต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรเป้าหมาย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำผึ่ง ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 194 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติ t – Test, F-Test การวิเคราะห์ Oneway - Anova โดยใช้ค่าสถิติ LSD และค่าเพียร์สันไคสแควร์ (Pearson Chi-Square) ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ คือ ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ กรรมสิทธิ์พื้นที่ถือครอง ภูมิลำเนาเดิม และความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ABSTRACT

This research was a Survey Research. The study aimed to explore factors affecting community role in Natural Resources Conservation on Head Watershed by using the questionnaire. Data were collected from people in Ban Tum Phuang Tonyoun Sub-District, Phanom District, Surat Thani Province. The statistical analysis included frequency, percentage, standard deviation, arithmetic such as t – Test, F-Test Oneway – Anova, LSD and Pearson's Product Moment Correlation Coefficient tested by SPSS for windows. Results indicated that factor affecting community role in Natural Resources Conservation on Head Watershed was social group membership. Economic and social factors were land holding status, native habitation and knowledge of Natural Resources Conservation at the 0.05 level of statistical significance.

คำสำคัญ : บทบาทของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้นน้ำลำธาร

Key Words : The Role of Community, Natural Resources Conservation, Head Watershed

*นักศึกษานิพนธ์โท หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อม คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

**อาจารย์ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

***อาจารย์ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

บทบาท เป็นการกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ โดยมุ่งถึงหน้าที่อันควรกระทำและไม่ควรกระทำของบุคคลแต่ละคน และเป็นสิ่งที่บอกการกระทำของคนในสังคมว่าควรมีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนอย่างไร ทั้งนี้บุคคลอาจมีหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมนั้นๆ (ประสิทธิ์ เนื่องหล้า, 2543) รวมถึงบทบาทยังเป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของบุคคลในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ จัดได้ว่ามีบทบาทสำคัญ คือ การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างมาก อีกทั้งยังมีผลต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยขาดการอนุรักษ์ ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและสูญเสียคุณภาพของธรรมชาติ ยากที่จะฟื้นฟูให้คืนสู่สภาพเดิมได้ (พงษ์ศักดิ์ กษประเสริฐ, 2548: โกเมศ พุทธสอน, 2546)

ชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลคันธาร อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร รวมถึงมีแนวคิดและกิจกรรมร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพพื้นที่ต้นน้ำลำธาร เพื่อให้พื้นที่ป่าต้นน้ำนั้นเป็นแหล่งพึ่งพิงแก่ชุมชนสืบไป จุดเริ่มต้นของแนวคิดและการแสดงบทบาทเพื่อการอนุรักษ์นั้น สืบเนื่องมาจากแต่เดิม ป่าต้นน้ำนั้นมีสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ แม้บางส่วนจะเป็นพื้นที่ทำกินของราษฎร แต่ก็เป็นส่วนน้อย มีลักษณะเป็นสวนสมรม คือ เป็นการปลูกพืชหลายชนิดผสมปนเปกันไป มีความหลากหลายทางพืชพันธุ์และชั้นความสูงมากมาย ทำให้พื้นที่ต้นน้ำสามารถให้น้ำได้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านในขณะนั้น ต่อมาพื้นที่ป่าต้นน้ำดังกล่าว ได้ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างรวดเร็วจากสาเหตุของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ผนวกกับการเจริญเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั้งด้านการท่องเที่ยวและการเกษตร ทำให้มีความต้องการที่ดินเพิ่มขึ้น การบุกรุกป่าเพิ่มขึ้น สภาพการณ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารลดลงอย่างมากนี้ เป็น

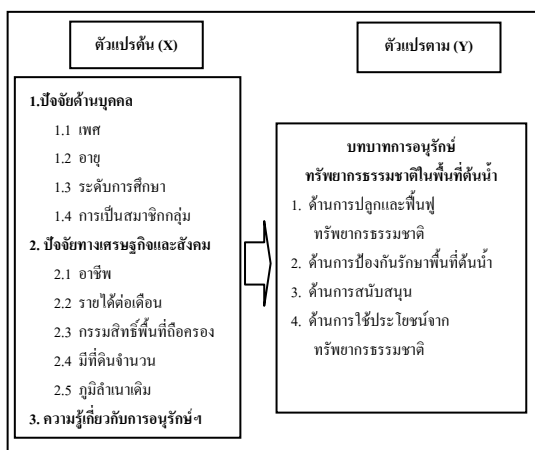
สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะฝนแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พื้นที่ป่าต้นน้ำไม่สามารถกักเก็บน้ำได้เหมือนเช่นเดิม ทำให้เกิดน้ำไหลหลากฉับพลันในฤดูฝน อันเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินอย่างรุนแรงและดินถล่ม เกิดการตกตะกอนสะสมในแม่น้ำลำธาร ทำให้ดินแข็ง เก็บกักน้ำได้น้อยลง และปริมาณน้ำที่ป่าท่วมนั้นไหลทะลักเข้าทำลายบ้านเรือนและทรัพย์สินเสียหายอย่างมาก และเมื่อปี พ.ศ. 2531 ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่กับชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีสภาพพื้นที่วิถีชีวิตคล้ายคลึงกับชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง จากผลของอุทกภัยครั้งร้ายแรงที่เกิดขึ้นนั้น ทางชุมชนบ้านถ้ำผึ้งกล่าวว่า เหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นกับชุมชนของตน จึงหันกลับมาให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพามากขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันการเกิดภัยธรรมชาติกับชุมชนของตน จากเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจทำการศึกษาบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชน รวมทั้งเพื่อให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลคันธาร อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ

อุปกรณ์และวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Surveys research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และปัจจัยด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ที่มีต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ทั้งในด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการสนับสนุน และด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรเป้าหมายในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลต้นขวน อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน จำนวน 194 ครัวเรือน ซึ่งเป็นครัวเรือนที่มีอยู่ทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้การสำรวจและเก็บข้อมูลได้ประยุกต์การวิจัยทางสังคมศาสตร์ตามแนวคิดของ บุญธรรม กิจปรีดาสุทธิ์ (2531)

การทดสอบเครื่องมือในการวิจัย

การทดสอบความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's alpha Coefficient) ตามแนวคิดของ บุญธรรม กิจปรีดาสุทธิ์ (2531) ซึ่งทดสอบก่อนเก็บข้อมูลจริง (pre-test) จำนวน 30 ครัวเรือน ในชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนที่ทำการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ และปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation; S.D.)

2. การทดสอบหาปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ใช้ค่าสถิติ t - Test ในการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ส่วนการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ขึ้นไป ใช้ค่าสถิติ F-Test ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนจำแนกแบบทางเดียว (Oneway - Anova) โดยใช้ค่าสถิติ LSD และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) (บุญธรรม กิจปรีดาสุทธิ์, 2531) ใช้ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำกับการมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชน

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ส่วนที่ 1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของประชากรและสภาพเศรษฐกิจสังคมของประชากร ผลการวิจัย พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54.64 และ 45.36 ตามลำดับ มีอายุ 30 - 39 ปี มากที่สุด

คิดเป็นร้อยละ 30.41 พบว่า มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.03 การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนของประชากร พบว่า ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเลย มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.21 มีอาชีพหลักในภาคการเกษตรกรรมมากกว่านอกภาคเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 87.62 และ 12.38 มีรายได้ 10,001 – 15,000 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.35 มีกรรมสิทธิ์พื้นที่ถือครองแบบ ส.ค.1 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.30 และมีที่ดินทำกินมากกว่า 20 ไร่ ขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.33 ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมเป็นคนบ้านถ้ำฝิ่งโดยกำเนิดและเป็นคนตำบล/อำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.14 เท่ากัน

ส่วนที่ 2 ระดับความรู้ความเข้าใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนบ้านถ้ำฝิ่ง ผลการวิจัย พบว่า ระดับความรู้ความเข้าใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนบ้านถ้ำฝิ่งในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=0.75$) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้มากที่สุดในเรื่องการป้องกันและรักษาทรัพยากรในลุ่มน้ำเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องช่วยกัน และการปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ลาดชันช่วยลดการพังทลายของดิน ($\bar{X}=1.00$) มีความรู้ที่น้อยที่สุดในเรื่อง น้ำตามธรรมชาติมิใช่ไม่จำกัด ไม่จำเป็นต้องใช้อย่างประหยัด ($\bar{X}=0.31$) จากผลดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับนิวัติ เรืองพานิช (2537) เสนอว่าในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ประโยชน์หลาย ๆ ด้าน ทุกแห่งทุกมุม กล่าวถึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนประโยชน์และโทษต่อมนุษย์ซึ่งอยู่ในแต่ละสิ่งแวดล้อมนั้นๆ อย่างน้อยจะต้องคำนึงถึงความสูญเปล่า อันอาจจะเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ระมัดระวัง ทั้งนี้เมื่อชุมชนมีองค์ความรู้ที่ถูกต้องแล้ว ย่อมตระหนักถึงความสำคัญและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำชุมชน ตลอดจนสามารถตัดสินใจดำเนินการใดๆ ได้

อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติ จรรยาวัฒน์ (2535) ศึกษาถึงพฤติกรรมและการรับรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านทุ่งยาวอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ตลอดจนถึงการตัดสินใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการประกอบอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านซึ่งได้อาศัยป่าไม้หรือผลผลิตจากป่า ตลอดจนการใช้ป่าเพื่อการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนเหล่านั้นส่วนใหญ่ได้พึ่งพาอาศัยป่าไม้เป็นแหล่งทำมาหากิน ดังนั้นพวกเขาจึงมีความสำนึกรับผิดชอบต่อป่าไม้ที่พวกเขาได้พึ่งพา

ส่วนที่ 3 ความตระหนักและการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ผลการวิจัย พบว่า ประชากรมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอันเนื่องมาจากการประสบภัยจากเหตุการณ์ในอดีต ถึงร้อยละ 100 ของประชากร คือ จากเหตุการณ์อุทกภัยในปี พ.ศ.2531 ทำให้ประชาชน สัตว์เลี้ยง และพื้นที่การเกษตรได้รับความเสียหาย และจากเหตุการณ์น้ำแห้งในฤดูแล้ง พ.ศ. 2547 ทำให้น้ำที่เคยใช้แห้งขอดลง คิดเป็นร้อยละ 100 ()

ส่วนที่ 4 บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนบ้านถ้ำฝิ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.55$) ซึ่งแยกเป็นรายด้าน พบว่า

1. ด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนบ้านถ้ำฝิ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.82$) โดยชุมชนบ้านถ้ำฝิ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากที่สุด ในเรื่องชุมชนมีความสนใจกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูต้นน้ำของชุมชน และชุมชนบ้านถ้ำฝิ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุด ในเรื่อง การเข้าร่วม

กิจกรรมในการอนุรักษ์ป่า ดิน น้ำ เช่น พิธีบวชน้ำไม้ เพราะ การ ดำ เนิน กิจกรรม เพื่อ การ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำนั้น จะส่งผลให้เกิด ประโยชน์ต่อสมดุลทางธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน อย่างเช่น ชุมชนได้รับการยกย่องให้เป็นที่ยู่งัก ให้เป็นที่ ศึกษาดูงาน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน และมีพลังที่จะพัฒนาต่อไป

2. ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำ ชุมชนบ้านถ้ำ ผึ่ง มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ต้นน้ำ ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำ อยู่ในระดับ น้อย ($\bar{X} = 2.37$) โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ่งมีบทบาทในการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากที่สุด ในเรื่อง ชุมชนได้ มีบทบาทในการชักชวนชาวบ้าน เพื่อนบ้านให้ช่วยดูแล รักษาต้นน้ำลำธาร และชุมชนบ้านถ้ำผึ่งมีบทบาทใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุด ในเรื่อง การ ให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทร่วมสร้างแนวกันไฟป่า เพราะ วิถีชีวิตของชุมชนต้องพึ่งพาป่าและน้ำในการดำรงชีวิต เช่น การหาอาหารจากป่า การอาศัยน้ำในการทำ การเกษตร ถ้าชุมชนไม่ดำเนินการเพื่อการดูแลรักษาต้น น้ำลำธาร แล้วย่อมจะส่งผลกระทบทางลบต่อวิถีชีวิตใน ระยะยาว (นิวัติ เรืองพานิช, 2537) รวมถึงการส่งเสริม และสนับสนุนให้ชุมชนได้ทำหน้าที่อนุรักษ์และ ป้องกันป่าต้นน้ำลำธารจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญเช่นกัน รวมถึงการตั้งกฎระเบียบในการอนุรักษ์และป้องกันป่า ต้นน้ำลำธารด้วย

3. ด้านการสนับสนุน ชุมชนบ้านถ้ำผึ่งมีบทบาทใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการ สนับสนุน อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.43$) โดยชุมชนบ้าน ถ้ำผึ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาก ที่สุด ในเรื่อง ได้มีบทบาทเข้าร่วมประชุมหรือเสนอ ความเห็นในการวางแผน การพัฒนาเรื่องที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ของชุมชนและการประชาสัมพันธ์ให้ญาติพี่น้อง/ เพื่อนบ้านไปร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร และชุมชนบ้านถ้ำผึ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุด ในเรื่อง ได้เข้ามามีเสนอ แนวทางใหม่ๆ ในการจัดการกิจกรรมการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติ สอดคล้องกับโกลม แพรกทอง (2535) ได้กล่าวถึง บทบาทองค์กรท้องถิ่นในการ บริหารจัดการป่าชุมชน ว่าชุมชนควรมีบทบาทในการ จัดทำแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร และ ในปัจจุบันตามแผนพัฒนาจังหวัดได้มีโอกาสเสนอแผน จากระดับล่างขึ้นมา และได้ถูกนำเข้าสู่แผนพัฒนา จังหวัดในประเภทการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

4. ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชน บ้าน ถ้ำ ผึ่ง มี บทบาท ใน การ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปาน กลาง ($\bar{X} = 2.57$) โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ่งมีบทบาทในการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด ในเรื่อง การได้เข้า มีส่วนร่วมการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อบริโภค อุปโภคอย่างประหยัด และชุมชนบ้านถ้ำผึ่งมีบทบาทใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุด ในเรื่องได้เข้า มีส่วนร่วมนำทรัพยากรมาใช้เป็นแหล่งพลังงาน เช่น ถ่านไม้ ซึ่งสอดคล้องกับ สหทัยา วิเศษ (2539) ที่ว่า การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการ จัดการที่ยึดหลักใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการยัง ชีพ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึก ในการอนุรักษ์และให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าอย่าง เหมาะสมโดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์คือ การให้ ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าโดยใช้ กิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและ ระบบนิเวศของชุมชน เป็นวิธีการกระตุ้นหรือชี้แนะให้ ชาว บ้าน ตระ ห นั ก ใน ความ สำ คัญ ของ ทรัพยากรธรรมชาติ ผลจากการทำกิจกรรมทำให้ป่าพื้น ดัว มีความอุดมสมบูรณ์ และกระตุ้นจิตสำนึกของ ชาวบ้านให้เกิดความตระหนักในการที่จะช่วยกันรักษา ป่าอีกด้วย (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับ
บ ท บ า ท ข อ ง ชุ ม ช น ใน ก า ร อ นุ ร ัก্ষ
ท รั พ ย า ก ร ฐ ร ร ม ช า ดิ ใน พื น ที่ ดั น น้ำ โดยรวม

บ ท บ า ท ข อ ง ชุ ม ช น	$\bar{X}$	SD.	ระดับบ ท บ า ท
ด้านการปลูกและฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ	2.82	0.91	ปานกลาง
ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำ	2.37	0.97	น้อย
ด้านการสนับสนุน	2.43	1.02	น้อย
ด้านการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ	2.57	0.77	ปานกลาง
รวม	2.55	0.82	ปานกลาง

ส่วนที่ 4 ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จากผลการวิจัย
พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล
ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยพบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่
เป็นสมาชิกกลุ่มต่างกัน มีบทบาทการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ แตกต่างกัน อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อเปรียบเทียบความ
แตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ระดับบทบาทการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จำแนกตามการเป็น
สมาชิกกลุ่ม โดยใช้วิธี Least Significant Different (LSD)
ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% พบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่เป็น
สมาชิกกลุ่ม แตกต่างกัน มีบทบาทการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่ไม่ได้
เป็นสมาชิกมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ น้อย
กว่าผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมาชิก
กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี/แม่บ้าน และกลุ่มท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.26, 2.68, 2.71, 2.97 และ
2.90) โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ .416, .448, .706
และ .637 ตามลำดับ เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์กัน
ในชุมชน เช่น การรวมกลุ่ม ย่อมจะทำให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน
ในการที่จะรับทราบข้อมูล เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร
ป่าไม้ ซึ่งยังผลให้มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า

ไม้และทำให้มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มาก
ตามไปด้วย (มงคล สุขใส, 2536)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ กรรมสิทธิ์
พื้นที่ถือครองและภูมิฐานะเดิม โดยพบว่า ชุมชนบ้านถ้ำ
ผึ้งที่มีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินต่างกัน มีบทบาทการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ แตกต่างกัน
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เปรียบเทียบความ
แตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ระดับบทบาทการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จำแนกตามกรรมสิทธิ์
การถือครองที่ดิน โดยใช้วิธี Least Significant Different
(LSD) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% พบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง
ที่มีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน แตกต่างกัน ทำให้มี
บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยรวม แตกต่าง
กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยชุมชนบ้าน
ถ้ำผึ้งที่ถือครองที่ดิน ภบท.5 มีบทบาทการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ น้อยกว่าผู้ที่ถือครองที่ดิน สปก.4-01
(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.44 และ 2.89) โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ย
เท่ากับ .454 และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่ถือครองที่ดิน สก.1
มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากกว่าผู้ถือ
ครองที่ดิน สปก.4-01 (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.44 และ 2.89) โดย
มีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ .454

และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่มีภูมิฐานะเดิมต่างกัน มี
บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ
แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อ
เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ระดับบทบาท
การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จำแนก
ตามภูมิฐานะ โดยใช้วิธี Least Significant Different
(LSD) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% พบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง
ที่มีภูมิฐานะ แตกต่างกัน ทำให้มีบทบาทการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .05 โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่มีภูมิฐานะเป็น
คนชุมชนบ้านถ้ำผึ้งโดยกำเนิด มีบทบาทการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ มากกว่าผู้ที่มีภูมิฐานะเป็นคนพื้นที่
อื่น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.67 และ 1.93) โดยมีผลต่างของ
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ .746 และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่มีภูมิฐานะเป็น
คนตำบล/อำเภออื่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีบทบาทการ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาเป็นคนที่อื่น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.60 และ 1.93) โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ .673 เนื่องจากชุมชนบ้านถ้ำผึ้งเป็นชุมชนที่ผู้คนมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด ซึ่งสอดคล้องกับ พงษ์ลดา อินทวงศ์ (2548) ที่ให้ข้อเสนอแนะว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ จะมีความรักในถิ่นฐานของตนเองสูง จึงมีความตระหนักและเห็นคุณค่าของพื้นที่ดินน้ำมากกว่าผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาใหม่หรือมาอยู่อาศัยไม่นาน

ส่วนในด้านความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันรักษาพื้นที่ดินน้ำและด้านการสนับสนุน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ในทุกด้าน

ข้อความ	χ^2	Sig.
1. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	.155*	.031
2. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ดินน้ำ	.141*	.049
3. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการสนับสนุน	.216*	.002
4. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	.045	.529
ภาพรวมความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง	.161*	.024

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Surveys research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และปัจจัยด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดินน้ำ ที่มีต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรเป้าหมายคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลคันชอน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 194ครัวเรือน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติ t – Test , F-Test การวิเคราะห์ Oneway - Anova โดยใช้ค่าสถิติ LSD และค่าเพียร์สันไคสแควร์ (Pearson Chi-Square) (บุญธรรม กิจปรีดาสุทธิ, 2531) จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดินน้ำของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่มปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ มีพื้นที่ถือครองภูมิลำเนาเดิม และความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ พบว่า มีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดินน้ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ดินน้ำของชุมชน
2. ควรมีการอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเห็นคุณค่าและประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ควรมีการเฝ้าระวังและตรวจตราพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง

เอกสารอ้างอิง

- กิตติ จรรยาวัฒน์. 2535. พฤติกรรมและการรับรู้ของ
ประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้:
กรณีศึกษาบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง
จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริม
การเกษตรบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โกเมศ พุทธสอน. 2546. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อ
ความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ พื้นที่ต้นน้ำลำธาร
โครงการป่ารักษน้ำ รักษาแผ่นดิน เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ของ
ราษฎรบ้านกาไส ตำบลสะเนียน อำเภอเมือง
จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร
ทรัพยากรป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โกมล แพรกทอง. 2535. บทบาทขององค์กรท้องถิ่นใน
การจัดการป่าชุมชน. เอกสารประกอบการ
ประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง วนศาสตร์
ชุมชน: ทางเลือกในการพัฒนาป่าไม้
โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน.
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2537. การอนุรักษ์ทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: คณะวน
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2531. ระเบียบวิธีการวิจัย
ทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประสิทธิ์ เนื่องหล้า. 2543. บทบาทขององค์การบริหาร
ส่วนตำบลและความคาดหวังของชุมชน ต่อการ
จัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน. การค้นคว้าแบบอิสระ
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการ
จัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พงษ์ลดา อินทวงศ์. 2548. บทบาทของประชาชนใน
การจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาบ้านแม่เมะ
อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
จัดการทรัพยากร บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พงษ์ศักดิ์ กษประเสริฐ. 2548. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ
ฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิง: กรณีศึกษาดำบล
แม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. การ
ค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มงคล สุกใส. 2536. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้:
ศึกษาเฉพาะกรณี กิ่งอำเภอบ้านหลวง
จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สหทัย วิเศษ. 2539. ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์
และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ: ศึกษากรณีกลุ่มอัครีถ้อย
ตำบลศรีถ้อย จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์
ปริญญาพัฒนชุมชนมหาบัณฑิต สาขาการ
พัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.